

CHILD–PARENT–TEACHER: EDUCATIONAL PROBLEMS IN PRIMARY SCHOOL AND THEIR SOLUTIONS

Lala Abilova

Azerbaijan University of Languages,

Teacher of the Department of Pedagogy and Psychology,

PhD in Pedagogy

E-mail: abilzade.guler@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-3967-168X>

Abstract. This article examines the challenges observed in the behavior and upbringing of primary school children in the context of contemporary social transformations, the rapid growth of information flow, and changes in family structures. These challenges negatively affect the proper development of communication, discipline, responsibility, and cooperation skills among primary school students. Addressing these issues requires strengthening collaboration among teachers, families, and the school environment, implementing student-centered and humanistic approaches, and systematically organizing educational and character-building activities. In this regard, the article analyzes the educational and behavioral problems encountered during the primary education stage, their socio-pedagogical causes, and possible solutions. It is argued that changes in family structures and the social environment, the widespread use of information technologies, and insufficient parent–school cooperation are among the key factors influencing the educational process. The article substantiates the role of the interaction between teachers, families, and the school environment in the formation of the child's personality and presents practical recommendations. It is emphasized that ongoing social developments, globalization, and transformations within the education system necessitate corresponding changes in educational and upbringing models. The essence of this model lies in shifting from controlling the child to accompanying and collaborating with the child throughout the educational process. **Keywords:** primary education, child, family–school cooperation, educational process, behavioral problems, pedagogical support.

DOI: 10.30546/2709-2488.2026.02.103094

To cite this article: Abilova L. (2026). Child–parent–teacher: educational problems in primary school and their solutions. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 255, Issue II, pp. 83-94.

Article history: received – 06.05.2026; accepted – 10.06.2026.

CC BY 4.0. Authors expressly acknowledge the authorship rights of their works and grant the journal the first publication right under the terms of the Creative Commons Attribution License International CC-BY, which allows the published work to be freely distributed to others, provided that the original authors are cited and the work is published in this journal.

UŞAQ-VALIDEYN-MÜƏLLİM ƏMƏKDAŞLIĞI: İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ TƏRBIYƏ PROBLEMLƏRİ VƏ ONLARIN HƏLLİ YOLLARI

Lalə Əbilova

Azərbaycan Dillər Universiteti,
Pedaqogika və psixologiya kafedrasının müəllimi,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: abilzade.guler@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-3967-168X>

Annotasiya. Məqalə müasir dövrdə sosial mühitin dəyişməsi, informasiya axınının artması və ailə modelində baş verən yeniliklər səbəbindən kiçikyaşlı məktəblilərin davranış və tərbiyəsində yaranmış müəyyən problemlərdən bəhs edir. Bu problemlər ibtidai sinif şagirdlərində kommunikasiya, intizam, məsuliyyət, əməkdaşlıq bacarıqlarının düzgün formalaşmasına mənfi təsir göstərir. Problemin həlli istiqamətində müəllim, ailə və məktəb mühitinin qarşılıqlı əməkdaşlığının gücləndirilməsi, şagirdyönlü və humanist yanaşmaların tətbiqi, eləcə də tərbiyə işinin sistemli şəkildə təşkili mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan, məqalədə ibtidai təhsil mərhələsində uşaqların tərbiyəsində yaranan problemlər, onların sosial-pedaqoji səbəbləri və həlli istiqamətləri təhlil olunur və göstərilir ki, müasir dövrdə ailə strukturunda və sosial mühidə baş verən dəyişikliklər, informasiya texnologiyalarının geniş yayılması və valideyn-məktəb əməkdaşlığının zəifliyi tərbiyə prosesinə təsir göstərən əsas amillər kimi qiymətləndirilir. Məqalədə müəllim, ailə və məktəb mühitinin qarşılıqlı fəaliyyətinin uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasında rolu əsaslandırılır və praktik tövsiyələr təqdim olunur. Qeyd olunur ki, hazırda cəmiyyətdə gedən proseslər, qloballaşma və təhsil sistemində baş verənlər tərbiyə modelində də dəyişikliklərin aparılmasını tələb edir. Bu modelin əsas mahiyyəti ondan ibarətdir ki, tərbiyə sistemi uşağın üzərində nəzarətə deyil, onunla birlikdə olmağa əsaslanmalıdır.

Açar sözlər: ibtidai təhsil, uşaq, ailə-məktəb əməkdaşlığı, tərbiyə prosesi, davranış problemləri, pedaqoji dəstək.

DOI: 10.30546/2709-2488.2026.02.103094

Məqaləyə istinad: Əbilova L. (2026). Uşaq-valideyn-müəllim əməkdaşlığı: ibtidai siniflərdə tərbiyə problemləri və onların həlli yolları. «Məktəbəqədər və ibtidai təhsil», № 2 (255), səh. 83-94.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 06.05.2026; qəbul edilib – 10.06.2026.

CC BY 4.0. Müəlliflər açıq şəkildə öz əsərlərinin müəlliflik hüquqlarını təsdiq edir və jurnala Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) lisenziyası çərçivəsində ilk nəşr hüququnu verirlər. Bu lisenziya, əsərin bu jurnalda yayımlandığı və orijinal müəlliflərə istinad edildiyi halda, onun sərbəst şəkildə digər şəxslər tərəfindən yayılmasına icazə verir.

Giriş / Introduction

Müasir dövrdə cəmiyyətdə baş verən sosial-iqtisadi və qloballaşma prosesləri, həmçinin inkişaf etmiş ölkələrin təhsil sistemində integrasiya təhsilin bütün pillələrində, xüsusilə də ibtidai təhsil səviyyəsində yeniləşmə zərurətini meydana çıxarmışdır. Təhsil artıq yalnız biliklərin ötürülməsi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda şagirdlərin şəxsiyyət kimi formalaşmasına, onların müstəqil düşünmə, problem həlletmə və əməkdaşlıq bacarıqlarının inkişafına yönəlir. İbtidai siniflər uşağın öyrənməyə münasibətinin, idrak maraqlarının və sosial davranış bacarıqlarının formalaşdığı əsas mərhələdir. Bu dövrdə tətbiq olunan təlim üsulları və təşkilati formalar şagirdin gələcək təhsil uğurlarına birbaşa təsir göstərir.

Təhsilin və tərbiyənin milli zəmində yeniləşdirilməsi üçün gənc nəslin mənəvi sağlamlığına, milli dəyərlər əsasında tərbiyə olunmasına, daxilən təmizlənməsinə diqqət artırılmalıdır. Müasir dövrdə təhsilin məzmununu milli psixologiyanın, milli tərbiyənin, milli mədəniyyətin əsasında yaratmaq mümkündür. Uşaqların düzgün tərbiyə edilməsi onlarda dəyərli insani keyfiyyətlərin formalaşmasına gətirib çıxarır. Bizim vəzifəmiz milli-mənəvi dəyərlərə bağlı, vətənpərvər bir nəsil yetişdirməkdir [Baxışova, Ş., 2015, s.20-21].

Müasir təhsil sistemində şagirdə yalnız akademik biliklərin deyil, həm də mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərin formalaşdırılması prioritet istiqamətlərdən biridir. İbtidai təhsil mərhələsi uşaq şəxsiyyətinin, xarakterinin, davranış normalarının və sosial münasibətlərinin formalaşdığı həssas dövrüdür. Bu dövrdə yaranan tərbiyə problemləri sonrakı inkişaf mərhələlərində daha ciddi çətinliklərə səbəb ola bilər.

Təcrübə göstərir ki, ibtidai təhsil mərhələsində uşaqların təlim-tərbiyəsində yol verilən kiçik xətalər sonralar çox ciddi, qarşısıalınmaz nöqsanlar kimi özünü büruzə verir. Ona görə də həmin dövrdə heç bir məqamı nəzərdən qaçırmadan təhsil proqramı əsasında fəaliyyət göstərmək, kiçikyaşlı məktəbliləri müstəqil fəaliyyətə hazırlamaq lazımdır.

Müşahidələrdən aydın olur ki, müasir təhsil sistemində şagird şəxsiyyətinin hərtərəfli inkişafı və uğurlu sosiallaşması yalnız məktəbin fəaliyyəti ilə məhdudlaşmır. Bu prosesdə ailə və məktəb arasında səmərəli əməkdaşlıq münasibətlərinin olması vacib rol oynayır.

Təqdim olunan tədqiqat məhz bu boşluqların aradan qaldırılmasına xidmət edir. Çünki qloballaşma, informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı, sosial münasibətlərdə baş verən dəyişikliklər və ailə institutunun transformasiyası uşaqların tərbiyəsində yeni problemlərin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Şagirdlərdə intizam pozuntuları, ünsiyyət çətinlikləri, məsuliyyət hissinin zəifləməsi,

aqressiv davranışlar və təlimə marağın azalması kimi hallar məktəb təcrübəsində daha çox müşahidə edilir. Bu problemlərin həlli yalnız müəllimin və ya valideynin səyləri ilə deyil, onların qarşılıqlı əməkdaşlığı nəticəsində mümkün olur.

Uşaq-valideyn-müəllim əməkdaşlığı təhsil prosesinin vacib komponentlərindən biri olmaqla, uşağın inkişafı üçün vahid tərbiyə mühitinin formalaşdırılmasına xidmət edir. Belə əməkdaşlıq tərəflər arasında qarşılıqlı etimadın, məsuliyyət bölgüsünün və məqsəd birliyinin yaranmasına şərait yaradır. Nəticədə, uşağın fərdi xüsusiyyətləri daha dərindən öyrənilir, yaranan tərbiyə problemləri vaxtında müəyyən edilir və onların həlli istiqamətində məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilir.

Məhz buna görə də ibtidai siniflərdə tərbiyə problemlərinin uşaq-valideyn-müəllim əməkdaşlığı kontekstində araşdırılması həm nəzəri, həm də praktik baxımdan aktualdır. Tədqiqatın əsas məqsədi bu əməkdaşlığın tərbiyə problemlərinin həllinə təsirini müəyyənləşdirmək, mövcud çətinlikləri təhlil etmək və onların aradan qaldırılması üçün səmərəli pedaqoji yanaşmalar təklif etməkdir.

Problemin qoyuluşu

Son illərdə ailə modelində baş verən dəyişikliklər, valideynlərin məşğulluq səviyyəsinin artması, uşaqların rəqəmsal mühitdə daha çox vaxt keçirməsi və canlı ünsiyyətin azalması tərbiyə prosesini mürəkkəbləşdirmişdir. Eyni zamanda bəzi hallarda valideyn və müəllim arasında sistemli əməkdaşlığın olmaması uşağın davranış problemlərinin vaxtında aşkar edilməsinə və aradan qaldırılmasına mane olur.

Metodlar

Tədqiqatda problemlə bağlı pedaqoji ədəbiyyatlar, müxtəlif materiallar və sənədlər öyrənilmiş və nəzəri təhlillər aparılmışdır. Uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasında ailə və məktəbin rolu, eyni zamanda uşaq-valideyn-müəllim arasında qarşılıqlı münasibətlər üzrə araşdırmalar həyata keçirilmişdir. Uşaq-valideyn-müəllim əməkdaşlığı kontekstində ibtidai siniflərdə tərbiyə problemlərinin həlli istiqamətində praktik tövsiyələr verilmişdir.

Əsas hissə / Main part

Hər bir uşaq tədqiq olunmalı qapalı bir aləmdir. Uşağın gizli qalan xüsusiyyətlərini görmək və nəzərə almaq hər bir valideynin borcudur. Uşağı öyrənmək dedikdə, onun marağını, meyilini, əyləncə və qabiliyyətini, əqli inkişafını öyrənmədən və ardıcıl izləmədən onu tərbiyə etmək olmaz. Uşağı düzgün tərbiyə etmək üçün onun bütün xüsusiyyətlərinə hərtərəfli bələd olmaq lazımdır. Bu müdrik sözlər və fikirlər tərbiyəçi-müəllim, həmçinin valideynin qarşısında ciddi vəzifə qoyur. Uşağı sevmək azdır, onu tanımaq son dərəcə vacibdir. Hər bir insan,

o cümlədən uşaq, təkrar olunmazdır. Uşaqların hər birində özünəməxsus xüsusiyyət və qabiliyyət var. Bu qabiliyyətləri vaxtında aşkara çıxarıb inkişaf etdirmək lazımdır [Kərimov, Y., 2010, s.20].

İbtidai təhsil mərhələsi uşağın xarakterinin, davranış normalarının, sosial münasibətlərinin və mənəvi dəyərlərinin formalaşdığı əsas dövrüdür. Bu mərhələdə meydana çıxan tərbiyə problemləri vaxtında müəyyən edilərək aradan qaldırılmalıdır. İbtidai təhsildə tərbiyə problemlərinin müəyyənləşdirilməsi və onların həlli yollarının işlənilib hazırlanması pedaqoji və sosial əhəmiyyət kəsb edir.

Prof. Ə.Paşayev və prof. F.Rüstəmov “Pedaqogika” dərslində ailə problemlərindən danışaraq göstərir ki, ailə münasibətlərinin formalaşmasında sağlam pedaqoji, psixoloji mühitin olması kriteriyalar qismində ailə dəyərlərinin üstün tutulması, emosional məmnunluq, mikrososial münasibətlərin adaptasiyası yeni qurulan ailənin uzunömürlü olmasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir [Paşayev, Ə., Rüstəmov, F., 2002, s.168].

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında qadın hüququ və onların övlad tərbiyəsində rolu geniş şəkildə açıqlanır və Konstitusiyanın 17-ci maddəsində qeyd edilir: “Cəmiyyətin özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir. Uşaqların qayğısına qalmaq və onları tərbiyə etmək valideynlərin borcudur. Bu borcun yerinə yetirilməsinə dövlət nəzarət edir” [Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 1997]. Belə ki, ailə cəmiyyətin insan qruplarının ilkin mərhələsi olub, ər-arvadı və uşaqları öz ətrafında birləşdirən insan qrupudur. Hər bir insanın mənəvi keyfiyyətləri və davranışının təməli ailədə qoyulur.

Lakin müşahidələr göstərir ki, hazırda uşaqların tərbiyə olunmasında təkcə ailə və məktəb mühitinin düzgün təşkil olunması kifayət etmir. Uşağın yaşadığı məhəllədə, küçədə, məktəbdə dostluq etdiyi yoldaşlarının əxlaqı da kiçikyaşlıların tərbiyəsinə güclü təsir göstərir.

L.S.Vıqodskinin fikrincə, “...sosial mühit, uşaq tərəfindən tədricən mənimsənilən şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin formalaşmasının və ya idealın real qarşılıqlı əlaqəsi prosesində baş verən sosial inkişafın əsas mənbəyidir” [Vigotskiy, L., 2000, s.65].

Valideynlər tərəfindən uşağın hədsiz əzizlənməsi, onun hər cür istəklərinə, tələblərinə güzəştə gedilməsi və ona tam sərbəstlik verilməsi də bir çox problemlərin yaranmasına səbəb olur. Bu baxımdan, şagird şəxsiyyətinin formalaşması üçün ailə ilə məktəbin birlikdə əməkdaşlıq etməsi bu gün təhsil sisteminin inkişaf prioritetlərindəndir.

Müasir pedaqoji yanaşmalara görə, uşaq tərbiyə prosesinin passiv obyekt deyil, aktiv iştirakçısı kimi çıxış etməlidir. Uşağın rolu aşağıdakı istiqamətləri əhatə edir:

- davranış qaydalarını dərk etmək və onlara əməl etməyə çalışmaq;

- öz hərəkətlərinə görə məsuliyyət hissi daşımaq;
- sinif yoldaşları və müəllimlərlə əməkdaşlıq bacarıqlarını inkişaf etdirmək;
- münəqişə vəziyyətlərində özünü idarə etmə və düzgün qərar vermə vərdislərinə yiyələnmək;
- özünə nəzarət və özünü tənzimləmə bacarıqlarını formalaşdırmaq.

Kiçikyaşlı məktəblinin bu prosesə cəlb olunması onun özünə inamını artırır və müsbət davranış modelinin formalaşmasına kömək edir.

Ailə uşağın ilk sosial mühitidir və onun davranış xüsusiyyətlərinin formalaşmasında həlledici rol oynayır. Valideynin öz övladını cəmiyyətə faydalı şəxsiyyət kimi yetişdirməsi üçün əsas məqsəd və vəzifələri aşağıdakıları əhatə edir:

- uşağa sevgi, diqqət və emosional dəstək göstərmək;
- evdə müsbət psixoloji mühit yaratmaq;
- gündəlik rejim və davranış qaydalarının formalaşdırılmasına nəzarət etmək;
- müəllimlə müntəzəm əlaqə saxlayaraq uşağın təlim və tərbiyəsi haqqında məlumat almaq;
- rəqəmsal mühitdən istifadəyə nəzarət etmək;
- uşağa şəxsi nümunə göstərərək məsuliyyət, hörmət və əməksevərlik kimi keyfiyyətləri aşılamaq və s.

İbtidai sinif şagirdlərinin sosial və mənəvi inkişafında əsas istiqamətləndirici şəxs kimi müəllimin rolu aşağıdakı fəaliyyətləri əhatə edir:

- sinifdə müsbət və təhlükəsiz psixoloji mühit yaratmaq;
- hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq şəxsiyyət yönümlü yanaşma tətbiq etmək;
- davranış qaydalarını sistemli şəkildə öyrətmək və möhkəmləndirmək;
- tərbiyəvi söhbətlər, sinif saatları və sosial fəaliyyətlər təşkil etmək;
- problemli davranışların səbəblərini müəyyənləşdirərək fərdi iş aparmaq;
- valideynlərlə müntəzəm əməkdaşlıq əlaqələri qurmaq;
- zərurət yarandıqda məktəb psixoloqu ilə birgə fəaliyyət göstərmək.

Müəllimin obyektiv, ədalətli və dəstəkləyici münasibəti şagirdlərin davranışının tənzimlənməsində mühüm rol oynayır. Uşaq-valideyn-müəllim əməkdaşlığı tərbiyə prosesinin ardıcılığını, vahidliyini təmin edir və aşağıdakı nəticələrin əldə olunmasına imkan yaradır:

- tərbiyə prosesində vahid tələblərin gözlənilməsi;
- davranış problemlərindəki nöqsanların erkən aşkar edilməsi və qarşısının alınması;
- uşağın psixoloji vəziyyətinin düzgün qiymətləndirilməsi;
- sosial uyğunlaşma və ünsiyyət bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi;
- uşağın özünə inamının və məsuliyyət hissinin artması.

Bu əməkdaşlıq sistemli şəkildə təşkil edildikdə tərbiyə problemlərinin həlli

daha effektiv və davamlı olur.

İbtidai siniflərdə tərbiyə problemlərinin aradan qaldırılması kompleks yanaşma tələb edir. Bu prosesdə uşağın aktiv iştirakı, valideynin dəstəyi və müəllimin peşəkar rəhbərliyi qarşılıqlı əlaqədə həyata keçirildikdə müsbət nəticələr əldə olunur. Üçtərəfli əməkdaşlığın təmin edilməsi şagirdlərin mənəvi, sosial və davranış inkişafının düzgün istiqamətləndirilməsinə və sağlam şəxsiyyət kimi formalaşmasına xidmət edir.

Məktəb və ailənin rolu uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təhsilin yaradıcı şəxsiyyət formalaşdırmaq missiyası onun humanist xarakterini meydana çıxarır, yeni məzmunun müəyyənəşdirilməsində nəzərə alınır.

B.B.Zankovski yazırdı: “Uşaq şəxsiyyət olmağa o vaxt başlayır ki, o, öz-özünü dərk edir, yavaş-yavaş inkişaf edir və ətrafdakı hər şeyi özündə toplayır. Elə bir zaman gəlir ki, uşaq özünü digərlərindən ayırmağı öyrənir və nəinki başqaları üçün, eləcə də özü üçün şəxsiyyət olmağa başlayır” [Zankovskiy, B., 1996, s.86].

İbtidai siniflərdə tərbiyə problemləri müasir dövrün aktual pedaqoji məsələlərdən biridir. Bu problemlərin effektiv həlli müəllim, valideyn və məktəbin pedaqoji kollektivinin birgə fəaliyyəti nəticəsində mümkündür. Şəxsiyyətyönlü yanaşmanın tətbiqi, müsbət sinif mühitinin yaradılması, sistemli tərbiyə işinin təşkili və ailə-məktəb əməkdaşlığının gücləndirilməsi ibtidai sinif şagirdlərinin mənəvi və sosial inkişafına müsbət təsir göstərir. Bu istiqamətdə aparılan məqsədyönlü fəaliyyət gələcəkdə sağlam, məsuliyyətli və cəmiyyətə faydalı şəxsiyyətlərin formalaşmasına xidmət edir.

Müasir pedaqoji yanaşmalara görə, ibtidai təhsildə tərbiyənin əsas məqsədi şagird şəxsiyyətinin hərtərəfli və harmonik inkişafıdır. Buna görə də tərbiyə prosesi birmənalı şəkildə şəxsiyyətyönlü olmalıdır. Bu məqsədə nail olmaq üçün tərbiyə prosesi sistemli və kompleks vəzifələrin həyata keçirilməsini tələb edir. Məqsədin reallaşdırılmasına görə müəyyənəşdirilən əsas vəzifələr aşağıdakılardır:

- əqli və intellektual inkişafın təmin edilməsi;
- mənəvi-əxlaqi inkişafın formalaşdırılması;
- sosial-kommunikativ bacarıqların inkişaf etdirilməsi;
- fiziki inkişafın dəstəklənməsi;
- estetik-yaradıcı inkişafın təşviqi;
- müstəqillik və təşəbbüskarlığın inkişafı.

İbtidai siniflərdə təlim və tərbiyə işləri sistemli şəkildə həyata keçirilərsə, bu, kiçikyaşlı məktəblilərin hərtərəfli şəxsiyyət kimi formalaşmasını təmin edər.

Uşaq şəxsiyyətinin formalaşdırılmasında müəllim-valideyn əməkdaşlığının təsirləri böyükdür. V.A.Suxomlinski demişdir: “Tərbiyə prosesində atanın öv-

ladları üçün “güclü əl”, yəni nüfuz sahibi olduğunu göstərmək üçün valideynləri məktəbə mümkün qədər az dəvət etmək lazımdır. Uşağın başında, ürəyində, dəftərində, gündəliyində nələr varsa, hamısını uşaqların öz valideynləri ilə qarşılıqlı münasibətləri nöqteyi nəzərdən dəyərləndirməliyik. Uşağın ata və anasını məyus etməsinə yol verilməməlidir” [Suxomlinskiy, B., 1972, s.96].

Təcrübə göstərir ki, peşəkar müəllim şagirdlər və onların ailə üzvləri ilə səmərəli əməkdaşlıq münasibətləri qurarsa, şagirdlərin şəxsi inkişafı, xarakteri, davranışları, ailə üzvləri ilə qarşılıqlı münasibətləri haqqında informasiyaya sahib olur. Bu, müəllimə şagirdlərə sürətli təsir göstərə biləcək tərbiyə üsulunu proqnozlaşdırmaq üçün şərait yaradır. Yuxarıda qeyd olunan amillər müəllim və valideynlərə bir-birilə əlaqəli şəkildə fəaliyyət göstərmək imkanı verir.

Valideynlərin müəllimlərlə əməkdaşlığı iki istiqamətdə – qrup və fərdi şəkildə həyata keçirilir. Ən səmərəli formalara – valideynlərin ümumi yığıncağı, kollektiv və fərdi müzakirələr, mühazirələr, konfranslar, ailəyə getmək, valideynlərlə birlikdə müxtəlif mövzuda fotomontajların tərtibi, uşaqların əl işlərinin sərgiləri, birgə sinif bayramlarının keçirilməsi aiddir.

Müşahidələrdən aydın olur ki, valideynlərlə kollektiv işin geniş formaları da tətbiq edilir. Buraya – geniş pedaqoji informasiyanın verilməsi, təcrübə mübadiləsi, müvafiq ictimai rəyin yaradılması, sinif həyatında valideynlərin iştirakını təmin etmək daxildir. Bu iş iki yolla həyata keçirilir:

- pedaqoji mədəniyyətin artırılması və valideynlərin kollektiv şəkildə bütün sinif şagirdlərinin təlim-tərbiyə işlərinin səviyyəsini yüksəltməsi;
- bu istiqamətdə təkmilləşdirilmiş valideyn assosiasiyasının fəaliyyəti.

Bu işin əsas məqsədi–ailədə tərbiyə işinin fəaliyyətini intensivləşdirmək, ona məqsədyönlü, ictimai sosial xarakter verməkdir. Valideynlərlə işin əsas forması sinif valideyn iclaslarıdır. Uşaqlarla uşaqların təlim və tərbiyəsində müəllimin uğuru valideynlər ilə müəllimin əməkdaşlıq əlaqələrindən asılıdır.

Valideyn iclaslarının müxtəlif mövzu və formaları mövcuddur. Aşağıda verilmiş mövzular üzrə təşkil olunan dəyirmi masada diskussiyalar və treninqlər keçirilir:

- kiçikyaşlı məktəbli şəxsiyyətinin formalaşması;
- ailədə məcburi, zor gücü ilə tərbiyə;
- kiçikyaşlı uşaqların psixoloji-fizioloji inkişafı;
- uşaq təcavüzü;
- sinifdə tərbiyə işinin modelləşdirilməsi;
- ailədə qarşılıqlı münasibətlər;
- ailə həyatının qanunları, sinif kollektivinin qanunları. Müəllimlərə bu işin təşkilində “valideynlər komitəsi” kömək göstərir.

İbtidai sinif müəllimi valideynlərə istər iclaslarda, istərsə də dəyirmi masalar-

da izah etməlidir ki, ailədə böyüklər uşaqlarla səmərəli ünsiyyət qurmağı bacarmalı, uşağa inkişafetdirici təsir göstərmək üçün birgə fəaliyyət zamanı monoloqa yox, dialoqa üstünlük verməlidirlər. Dialoq zamanı valideyn övladının fikir və düşüncələrini, istək və arzularını bu prosesdə öyrənir, tərbiyə işində bunlara istinad edir.

Müəllim kiçikyaşlı məktəblilər ilə onların ailəsi, dostları, təlim fəaliyyəti və s. barədə müəyyən qədər söhbətlər apardıqda məlum olur ki:

- ailədə münasibətlər qənaətbəxşdir;
- ailə üzvləri arasında emosional bağlılıq yoxdur;
- ailədə sağlam mühit hökm sürür;
- ailədaxili münasibətlərdə aqressiya güclüdür.

Bundan sonra ailədaxili münasibətlərə, valideyn-övlad münasibətlərinə dair valideynlərlə söhbətlər aparılır. Söhbətdə daha çox uşağı narahat edən məsələlər müzakirə olunur, münasibətlərin korreksiyası üçün tövsiyələr verilir. Bütün bunlardan sonra uşağın təsəvvüründə ailədəki mövqeyi, ona qarşı necə münasibət bəsləndiyi barədə müəyyən fikir formalaşır.

Məktəbdə məktəbin direktoru, tərbiyə işləri üzrə direktor müavini və məktəb psixoloqunun iştirakı ilə konfrans təşkil olunur. “Ailələrdə uşaqların tərbiyəsi” mövzusunda keçirilən konfransda aşağıdakı məsələlərin həlli istiqamətində müzakirələrin aparılması məqsədəuyğun hesab edilir: Valideynlər üçün uşaqların tərbiyəsində hansı çətinliklər mövcuddur?

- Valideynlər uşaqların tərbiyəsində hansı üsullardan istifadə edirlər?
- Valideynlərin pedaqoji taktının uşaqlara hansı təsirləri var?
- Uşağa atasının təsiri nə dərəcədədir?
- Uşaq üçün asudə vaxtı necə təşkil edirsiniz?
- Ailələrdə uşaqların tərbiyəsində məktəbdənkənar işin təkmilləşdirilməsi üçün hansı təklifləri qeyd edə bilərsiniz?

Uşaqların tərbiyəsi zamanı daha çox valideynlərlə keçirilən treninqlərdən istifadə olunur.

Belə treninqlərdə hər iki valideynin iştirakı məqsədəuyğundur. Valideynlər ilə fərdi iş – söhbətlər, məsləhət və kiçikyaşlı məktəblinin evinə getməklə həyata keçirilir. Uzunmüddətli müşahidələrdən sonra şagirdin xarakterində, davranışında qüsurların zaman müəllim valideynlərlə söhbətlər aparır və bu neqativ halların aradan qaldırılması üçün birlikdə müxtəlif yollar axtarılır. Hər hansı bir mövzu üzrə məsləhətləşmələr keçirilərkən problem yaşayan ailələrin valideynləri dəvət edilir. Eyni zamanda problemlərin aradan qaldırılması və kömək məqsədilə ekspertlər də cəlb edilir. Bu, müəllim, psixoloq və hüquq-mühafizə orqanlarının nümayəndəsi də ola bilər.

Valideynlər üçün təxmini məsləhət mövzuları aşağıdakı kimi ola bilər:

- Uşaq oxumaq istəmir. Ona necə kömək etməli?
- Ailədə yeganə uşaq tərbiyə olunur. Uşağın davranışında olan çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün hansı yollardan istifadə edilməlidir?
- Ailədə kobudluq və qarşılıqlı anlaşılmazlığın olmaması üçün nə etmək lazımdır?
- Pis vərdisləri necə aradan qaldırmaq olar?
- Ailənin dağılma səbəblərinin uşağa nə kimi təsirləri var?

Müşahidələr göstərir ki, sinif müəllimi, ailə və uşağın qarşılıqlı əlaqə formaları onun şəxsiyyət kimi formalaşmasına müsbət təsir göstərir. Bunu məktəblərdə mövcud olan müsbət ənənə, səmərəli ünsiyyət əlaqələri sübut edir. Sevindirici haldır ki, valideynlər məktəbə ümumi işə kömək məqsədilə gəlirlər.

Uşaq-valideyn-müəllim əməkdaşlığı kontekstində ibtidai məktəbdə tərbiyə problemlərinin həlli istiqamətində aşağıdakı praktik tövsiyələrin tətbiqi məqsəduyğun hesab edilir:

- maarifləndirici xarakter daşıyan valideyn iclaslarının keçirilməsi;
- şagirdlərin inkişaf dinamikasının müzakirəsi ilə əlaqədar valideynlərlə fərdi görüşlərin təşkil edilməsi;
- kommunikasiya vasitələri ilə davamlı əlaqənin təmin olunması.

Valideynlərin maarifləndirilməsi məqsədilə aşağıda göstərilmiş tövsiyələrə əməl olunması vacib hesab edilir:

- uşaqların yaş xüsusiyyətləri, davranış problemləri və onların həll yolları haqqında seminarlar və treninqlər təşkili olunmalı;
- ailədə düzgün tərbiyə mühitinin yaradılması, müsbət motivasiya və nəzarət üsulları barədə tövsiyələr verilməli;
- uşaqlarla səmərəli ünsiyyət bacarıqlarının formalaşdırılmasına dəstək göstərilməli;
- davranışında nəzərəçarpan nöqsanları olan şagirdlər üçün fərdi tərbiyə planları hazırlanmalı;
- şagirdlərin maraq və qabiliyyətlərinə uyğun fəaliyyətlər təşkil olunmalı;
- müsbət davranışın təşviqi və motivasiyaedici üsullardan istifadə edilməli.

Sinifdə müsbət psixoloji mühitin yaradılması üçün nəzərdə tutulması vacib olan məsələlərə nəzər salaq:

- humanist və dəstəkləyici müəllim-şagird münasibətlərinin qurulması;
- əməkdaşlıq və qarşılıqlı hörmətə əsaslanan fəaliyyətlərin təşkili;
- valideynlərin sinif və məktəb tədbirlərinə cəlb edilməsi;
- ailə-məktəb əməkdaşlığını gücləndirən layihə və sosial aksiyaların keçirilməsi;
- uşaq-valideyn-müəllim üçlüyünün iştirakı ilə tərbiyəyönümlü tədbirlərin təşkili.

Rəqəmsal mühitə nəzarətin gücləndirilməsi məqsədilə aşağıda göstərilən tövsiyələrin nəzərə alınması vacibdir:

- valideynlərə uşaqların internet və sosial şəbəkə istifadəsinin tənzimlənməsi ilə bağlı tövsiyələrin verilməsi;
- rəqəmsal təhlükəsizlik və sağlam informasiya mühitinin formalaşdırılması üzrə maarifləndirmə işlərinin aparılması.

Yuxarıda verilmiş tövsiyələrin praktik tətbiqi ibtidai siniflərdə tərbiyə problemlərinin qarşısının alınmasına, məktəb–ailə əməkdaşlığının möhkəmləndirilməsinə, şagirdlərin sosial davranış bacarıqlarının inkişafına və ümumilikdə, təlim–tərbiyə prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edə bilər.

Nəticə / Conclusion

Beləliklə, ibtidai siniflərdə yaranan tərbiyə problemləri kompleks xarakter daşıyır və onların formalaşmasına həm ailə, həm məktəb mühiti, həm də uşağın fərdi-psixoloji xüsusiyyətləri təsir göstərir. Müəyyən edilmişdir ki, şagirdlərdə intizam pozuntuları, dərəcə marağın azalması, aqressiv davranış, ünsiyyət çətinlikləri və məsuliyyət hissinin zəifliyi kimi problemlərin əsas səbəbləri valideyn nəzarətinin, ailə–məktəb əlaqələrinin zəif olması və müəllim–şagird münasibətlərində fərdi yanaşmanın kifayət qədər tətbiq edilməməsi ilə bağlıdır.

Araşdırmalar göstərir ki, tərbiyə problemlərinin qarşısının alınmasında və aradan qaldırılmasında uşaq–valideyn–müəllim əməkdaşlığının sistemli təşkili mühüm rol oynayır. Valideynlərlə mütəmadi pedaqoji maarifləndirmə işinin aparılması, fərdi məsləhətlərin verilməsi, şagirdlərin davranış və inkişaf dinamikasının birgə izlənilməsi müsbət nəticələrə səbəb olur.

Beləliklə, belə qənaətə gəlinir ki, ibtidai siniflərdə müsbət psixoloji mühitin yaradılması, şagirdlərə fərdi yanaşmanın tətbiqi, motivasiyaedici və humanist tərbiyə üsullarından istifadə tərbiyə problemlərinin azalmasına və kiçikyaşlı məktəblilərin sosial uyğunlaşmasının güclənməsinə şərait yaradır. Eyni zamanda məktəb və ailə arasında qarşılıqlı etimada əsaslanan əməkdaşlıq şagirdlərin davranış mədəniyyətinin formalaşmasına, məsuliyyət hissinin inkişafına və təlimə marağın artmasına müsbət təsir göstərir.

Aparılan tədqiqatdan bu nəticə hasil olur ki, ibtidai sinifdə tərbiyə işinin səmərəliliyinin artırılması üçün ailə–məktəb əməkdaşlığının sistemli model əsasında qurulması, profilaktik tədbirlərin gücləndirilməsi və bütün tərəflərin – müəllim, valideyn və şagirdin birgə fəaliyyətinin təmin edilməsi zəruri hesab olunur.

Məqalənin aktuallığı. Müasir dövrdə cəmiyyətdə baş verən sosial-iqtisadi və informasiya prosesləri uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşmasına ciddi təsir göstərir. Rəqəmsallaşma, ailə modelində dəyişikliklər, valideyn məşğulluğunun artması, sosial şəbəkələrin təsiri, dəyərlər sistemində baş verən problemlər ibtidai

sinif şagirdlərinin davranış və ünsiyyət mədəniyyətində müəyyən çətinliklərin yaranmasına səbəb olur. Bu baxımdan, ibtidai siniflərdə tərbiyə məsələlərinin aktuallığı daha da artır.

Məqalənin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, yeni təhsil paradigması valideynləri təhsil prosesinin subyekti elan edib. Bu isə onların da öz övladlarının təhsil və tərbiyəsinin keyfiyyətinə görə məsuliyyət daşımaları mənasına gəlir və bu işə ibtidai siniflərdən başlamaq lazımdır. Bu baxımdan, məqalədə ibtidai siniflərdə tərbiyə problemləri uşaq-valideyn-müəllim əməkdaşlığı kontekstində təhlil edilmiş, problemlərin təsnifatı verilmiş və bu istiqamətdə hazırlanmış tövsiyələrin tətbiqi təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və şagirdlərin hərtərəfli inkişafına xidmət edə bilər.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəticələri ibtidai sinif müəllimləri və valideynlər üçün tərbiyə işinin səmərəli təşkili, məktəb-ailə əməkdaşlığının gücləndirilməsi və şagirdlərin şəxsiyyət kimi formalaşdırılması məqsədilə praktik tövsiyələr kimi istifadə oluna bilər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat / References

1. “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası”. (1997). Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu. 31 iyul, № 1.
2. Baxışova, Ş.A. (2015). Məktəbəqədər təhsil: konseptual problemlər. Monoqrafiya. Bakı: Elm və təhsil. 306 s.
3. Əlizadə, Ə.Ə. (2004). Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı: Pedagogika, 432 s.
4. Əliyev, R.İ. (2006). Tərbiyə psixologiyası. Bakı: Nurlan, 200 s.
5. Kərimov, Y.Ş. (2010). Şəxsiyyətin tamlığı. “Elmi əsərlər”, № 4, 20 s.
6. Paşayev, Ə.X., Rüstəmov, F.A. (2002). Pedagogika: Yeni kurs. Bakı: Çayışoğlu, 510 s.
7. Suxomlinskiy, B.A. (1972). Serdtse otdayu detyam. Kiyev: Radyanska shkola, s.214
8. Vigotskiy, L.S. (2000). Psixologiya. Moskva: Pedagogika, s.108.
9. Zankovskiy, B.B. (1996). “Psixologiya detstva”. Moskva: “Nauka”, s.250